

СПИРАТИСЯ НА СВОЇ СИЛИ ЧИ СПОДІВАТИСЯ НА ДИВО?

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ, шановні наші читачі, ось на ці слова: «...треба шукати союзницькі мости для того, щоб Україна зайнялась своїм (ядерним озброєнням. – Ред.). Враховуючи наукову школу, яка є в Україні, і те, що Україна має достатньо не тільки наукову базу. Тому я думаю, що об'єднавшись з якоюсь країною Європи, ми можемо спробувати піти на такий крок...». Вони належать не кому-небудь, а «батькові» ракетно-космічної галузі Незалежної України Володимир Горбуліну. Але вони – всього лише коротесенький уривок із матеріалу Олега Черниша (BBC NEWS Україна) від 18 червня цього року під заголовком «Володимир Горбулін: Україна може спробувати створити ядерну зброю спільно з країнами Європи».

Ті з вас, хто його прочитає, зрозуміє, що нам, українцям, треба не сподіватися на якесь там диво в ході цієї російсько-української війни, а діяти, причому – швидко, спираючись при цьому як на свої сили, так і на дії наших союзників.

А ще, зокрема, варто дуже уважно прочитати інтерв'ю, яке дав «Укрінформ» відомий німецький експерт, старший науковий співробітник Мюнхенської безпекової конференції Ніко Ланге (він розміщений на сайті «Укрінформ» в матеріалі під заголовком «Ніко ЛАНГЕ, німецький експерт: «Знищення російських бомбардувальників принесло б користь європейській безпеці»). Відповідаючи на запитання кореспондентки Ольги Танасійчук «...На що чекають західні політики?», Ніко Ланге сказав: «Мені також важко пояснити, чого вони насправді чекають. Можливо, дива... Так, вони чекають на диво. І у цьому полягає проблема. Понад усе вони чекають, поки США зроблять рішучі кроки. І це було символічним: найкраще, що могли зробити четверо європейських глав держав та урядів, коли вони були в Києві, це зателефонувати Трампу. Усі чекають, поки рішучі кроки зроблять США. І я думаю, що Путін користується цією ситуацією. Він бачить, що з іншого боку немає справжньої рішучості. Тому він продовжує. Але все має свої межі, тож його можливості обмежені. Санкції вже б'ють по ньому. Ось чому я вважаю, що у найближчі місяці може бути шанс на кращий розвиток подій...».

А потім він же, Ніко Ланге, вже відповідаючи на інші запитання, зазначив:

«...Український народ розумний. У вас гарна освіта з математики та природничих наук, є хороші університети. Навіть до війни у вас були найкращі програмісти відеоігор, IT-фахівці та інженери. Наразі 80 відсотків загибелі російських солдатів на полі бою спричинені українськими безпілотниками. Тож цілком зрозуміло, що вони можуть це зробити. А збільшити свої можливості зараз за рахунок співфінансування – це добре. Українські озброєння та українські технології можуть досягти ще більшого. І Україна повинна продовжувати бути на передовій інновацій, тому що війна змінюється так швидко».

НАВІТЬ ЦІ ДВА процитовані матеріали свідчать, з одного боку, про неабиякі творчі можливості українців і нашої армії, а з іншого – про необхідність дуже активної підтримки з боку європейців у веденні цієї війни проти паразитарної імперії російського фашизму, яка напала на нас із метою знищити, а потім – іти далі й далі... Матеріали ці розміщені в центральній частині червеневого випуску нашої газети під шапкою «СПИРАТИСЯ НА СВОЇ СИЛИ ЧИ СПОДІВАТИСЯ НА ДИВО?». Вони та інші знаходяться на 3-6 сторінках.

А ще там – матеріали під ось цими заголовками: «Дрони зараз – це автомат Калашникова для неба». «Павутина» сполошила військових десятків країн. Про її наслідки й ризик «Бабель» поговорив з провідним дослідником дронів у світі Джеймсом Роджерсом», «СБУ звинуватила 8 колишніх і дійсних посадовців ДП «Документ» у розкраданні коштів», «Світ іржавої танкової броні проти світу ілюзій і «рожевих метеликів», «Політичні будівлі в Росії мають стати легітимними військовими цілями для України».

У КРИВОРІЗЬКОМУ ПРАВОЗАХИСНОМУ

З оцінкою «ЗАДОВІЛЬНО» у воєнний час

На початку листопада нашої організації має виповнитися вже 15 років. Заснована вона була з ініціативи народного депутата України першого скликання, незмінного керівника Криворізького міського об'єднання ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка з 2000-го року Миколи Коробка після неодноразових рейдерських атак на просвітян. Організація працює в різних напрямках (від правозахисної діяльності до участі її окремих активістів у роботі як на інформаційному фронті, так і безпосередньо на фронті російсько-української війни). Особливістю є те, що кілька наших правозахисників беруть участь у роботі інших громадських організацій, підсилюючи спільну діяльність. До того ж, на відміну від багатьох і багатьох інших організацій, ГО «КМПЗТ» має свою газету («Промінь Просвіти Є», із ідеєю єднання в Європі).

І от цими днями, 22-го червня, в нашій організації відбулися чергові звітно-виборні збори, на яких обговорювалась робота за минулий рік, в умовах воєнного часу. З доповіддю виступив її голова Володимир Налужний. Після жвавого обговорення діяльності збори майже одногосло проголосували за те, щоб оцінити роботу керівництва як «задовільну». В результаті обговорення запропонованих кандидатур на подальше керівництво головою організації залишився працювати Володимир Налужний. Так само залишився працювати його заступником Олександр Чижиков. До складу ради організації, крім них, увійшли Петро Лисенко, Павло Бесараб, Леонід Багашвілі, Олена Маковій.) Зібрання товариства вже традиційно відбувалось без перерви тому що всі учасники протягом більше трьох годин активно обговорювали актуальні теми.

Про парламентсько-правовий шлях до Честі і Чесності

З початком війни, особливо з початком великомасштабного московського вторгнення, в українському суспільстві все більше оголюються і загострюються проблеми, які полягають у вимірі моральності. Все частіше в інформаційному полі з'являються заяви, повідомлення, відеозвернення з приводу безчестя, аморальної поведінки, корупційних дій, несправедливих рішень, а іноді – навіть відбірного хамства з боку керівників різного рівня. Особливо гостро українці сприймають такі випадки у сфері Воєнної організації і сектору безпеки України. Це зрозуміло – Україна воює з вічним своїм ворогом, який хоче її знищити. Подібні випадки з боку керівників у погонах однозначно сприймаються і як пособництво ворогу. Ця ситуація багатьма українцями сприймається як така, яку не можна змінити в умовах воєнного стану. Бо, на їх думку, правовий режим воєнного стану обмежує права українських громадян.

Вважаю, що змінити цю ситуацію можна. І варто починати саме зараз в умовах воєнного стану. На перший погляд, питання моральності є специфічними і не перебувають в парламентсько-правовій площині. Але так здається тільки на перший погляд.

Чому акцентую увагу на парламенті? Тому що, на мою думку, в парламентсько-президентській

республіці в умовах правового режиму воєнного стану саме Верховна Рада України повинна приймати рішення, які можуть посилити чинник моральності в керівництві державою і, зокрема, Воєнною організацією і сектором безпеки (зараз це Сили оборони України). Які рішення можуть бути?

Закінчення на 7-й сторінці

ОСМИСЛЕННЯ проблем сьогодення на тлі війни з рашистами

У травневому випуску нашої газети ми вели мову про особливості спілкування з тими українцями (військовими або цивільними), які повернулися з полону на рідну землю. Відповідаючи на запитання, свої думки з цього приводу виклав наш активіст, полковник у відставці Петро Лисенко, в недалекому минулому – заступник командира мотопіхотного батальйону на передовій у боротьбі з лютим ворогом, а потім – старший офіцер у Командуванні об'єднаних сил

Збройних сил України і, врешті тепер, під час повномасштабного вторгнення, старший офіцер групи контролю бойового стресу 129 окремої бригади ТРО. У цьому випуску часопису (в продовження розмови) – про те, як підтримувати людей, що травмовані війною (незалежно від того, безпосередній це учасник бойових дій, важкопоранений воїн, цивільна людина, дитина, родич військового, загиблого, зниклого безвісти...)

ДОПОМОГА МАЄ БУТИ БІЛЬШ ДІЄВОЮ І ЕФЕКТИВНОЮ

ЗАПИТАННЯ. Петре Олексійовичу, зрозуміло, що різні люди ставляться до травмованих війною по-різному. Бо тема ця дуже й дуже чутлива... Воєнний же час, нервові напруження...

ЛИСЕНКО. У мене з кожним днем посилюється впевненість у тому, що серед тих, що займають ключові місця в організації процесу післявоєнного відновлення людей в Україні, і досі ще мало таких, які розуміють саму суть цього процесу. І варто зауважити, що це стосується не тільки державних чи комунальних структур, а також – приватних бізнес-структур, громадського сектору тощо.

На жаль, отримання фінансування для відновлення і реабілітації сьогодні стало метою тих людей і структур, які все це організують та проводять. Бо в результаті більша можливість отримати сьогодні фінансування – у тих, які вміють краще за інших презентувати свої проекти чи послуги. Або ж – їх краще знають і сприймають ті особи, котрі затверджують рішення про виділення цих коштів. Як проміжний підсумок на сьогоднішній день виходить, що в реальності є різні групи, що різняться між собою. Так, є команди дуже крутих фахівців із відновлення й реабілітації, які не вміють «просити кошти» і водночас потребують певних фахівців, які добре пишуть проекти та їх презентують. І, навпаки, є дуже круті команди, які виграють проектні конкурси, але (водночас же) шукають фахівців із відновлення й реабілітації. Але при цьому зауважу, що в обох випадках метою є одне й те ж: отримання фінансування.

ЗАПИТАННЯ. Що можна сказати про тих, які надають фінансування? Як вони ставляться до всього цього?

ЛИСЕНКО. Я сьогодні спостерігаю таку картину: ті, хто надає фінансування, більше думають не про якість і суть процесу відновлення й реабілітації, а про кількість тих, кому надається ця допомога та формальний статус фахівців, що залучаються. Тобто, звертають увагу на їхні сертифікати, дипломи, наукові ступені, на рівень освіти врешті... Але при цьому насамперед не оцінюють дві речі: реальні практичні спроможності ефективно супроводжувати процес і створювати відповідні умови для цього (умови в першу чергу в психологічному відношенні і лише потім – матеріальні). А в результаті отримуємо наступне: безпосередній ефект відновлення аж ніяк не збільшується, не зростає.

ЗАПИТАННЯ. Яка ситуація з цим у нашому регіоні?

ЛИСЕНКО. Зараз є помітним те, що люди, які (формально чи неформально) сьогодні мають доступ до прийняття рішень зі створення, фінансування та адміністративної підтримки різних проектів на Криворіжжі та Дніпропетровщині в цілому, перетворюють тему відновлення та реабілітації на свого роду шоу та піар-акції із залученням якомога більшої кількості людей (ветеранів, поранених, членів їхніх сімей). І це – замість того, щоб свої зусилля й можливості спрямувати на реальне створення умов для відновлення людей в регіоні. Більше того, на мою думку, проекти, що із самого початку організовуються та реалізуються під егідою та за ініціативи Голови обласної військової адміністрації, є безальтернативними і мають із самого початку ознаки політичної заангажованості до однієї політичної сили. І вже сьогодні це у багатьох людей (особливо у ветеранів) викликає почуття стурбованості і навіть активного несприйняття таких заходів як справді реабілітаційних і відновлювальних. Тож подібні ініціативи Дніпропетровської ОВА і Криворізької РВА вже закладають чинник розбрату на політичному підґрунті. І вони аж ніяк не сприяють тому, що проголошують: «РІВНИЙ-РІВНОМУ» є головним принципом спілкування серед ветеранів. Більше того, вони повністю роблять підміну поняття. Поняття «РІВНИЙ-РІВНОМУ» започатковано Міністерством у справах ветеранів України, здається, ще у 2023-му році як назва не принципу спілкування, а підходу до діяльності неформальних груп самопомогі («РІВНИЙ-РІВНОМУ»). Мінветеранів навіть видало методичні рекомендації місцевим органам влади та лідерам громад з цього приводу. І такий підхід, з погляду міністерства, повинен допомогти органам місцевого самоврядування й лідерам соціальної сфери, громадського руху та сфери охорони здоров'я краще організувати на рівні територіальних громад надання психосоціальної допомоги захисникам та захисницям України, а також членам їхніх сімей. І це має стати цінним надбанням і ресурсом для громади, покликаним доповнити спектр послуг, розширити його і поглибити можливості допомагати тим, хто захищає нашу країну. Можна сперечатися з приводу, правильно обрано назву чи ні, але однозначно це набагато

ширше розуміння цього напрямку, ніж тільки у вигляді принципу спілкування. Якщо говорити про принцип у цьому відношенні, то він полягає у допомозі ветерана ветерану (або ж іншої категорії людей) більш ефективно скористатися всім спектром багаторівневої допомоги в Україні.

ЗАПИТАННЯ. На Ваш погляд, Петре Олексійовичу, що треба зробити, аби виправити цю ситуацію й домогтися позитивних результатів для суспільства у цій діяльності?

ЛИСЕНКО. На мою думку, керівникам адміністрації варто спочатку ознайомитися з цими рекомендаціями Мінветеранів, і вже розуміючи суть підходу, адміністративно-фінансові, організаційні зусилля та можливості зосереджувати і спрямовувати на реальне створення умов для відновлення людей в регіоні. І це, перш за все, не стільки керівництво напрямками соціального захисту, охорони здоров'я чи надання допомоги людям з інвалідністю. Вкрай потрібне впровадження в діяльність службовців усіх напрямків практичне застосування основ психічної саморегуляції і культури поводження із людьми, які зараз переживають психічні навантаження в умовах воєнного часу. Такий акцент в діяльності адміністрацій може поліпшити реальні умови для відновлення і реабілітації та зробити «РІВНИЙ-РІВНОМУ» справді головним підходом в наданні психосоціальної допомоги. Причому – не тільки серед ветеранів, а і в просторі діяльності адміністрацій, як це і рекомендовано. Війна ж – повсюди. І саме підхід «РІВНИЙ-РІВНОМУ» нагадає всім нам і повертає нас до безпосереднього розуміння того, що всі ми (незалежно від свого будь-якого статусу, сертифікату, диплому, посади, партійної приналежності, наукового ступеня...) є ЛЮДЬМИ. Якщо таке розуміння допоможе нам діяти у сьогоднішніх умовах війни. Ось чому (коли ми бачимо, що розуміння цього підходу на рівні ОВА та РВА не відповідає самій його суті) доводиться робити висновок: для таких організаторів «РІВНИ» можуть бути лише зареєстровані в такого роду проектах учасники. А як тоді можна назвати такий принцип спілкування з іншими, із не зареєстрованими внаслідок різних причин? На жаль, подібне розуміння цього принципу є у деяких (а можливо – у багатьох) керівників і лідерів у громадському секторі та в приватному бізнесі. Дуже часто підхід «РІВНИЙ-РІВНОМУ» в форматі створення умов для відновлення і реабілітації застосовується як позиціонування груп ветеранів. Саме – ГРУП. Навіть Мінветеранів говорить про групи. Тобто, – певна кількість ветеранів за принципом «РІВНИЙ-РІВНОМУ». Мені доволі часто доводиться чути речі на кшталт: «Скільки там тих ветеранів у групі «РІВНИЙ-РІВНОМУ»? Або: «Треба ж, мабуть щоб у групі «РІВНИЙ-РІВНОМУ» було більше ветеранів?» Чи ще по-іншому: «А ви розумієте, що для формату «РІВНИЙ-РІВНОМУ» це просто мало?» Тож ось чому таке розуміння суті цього принципу із прив'язкою саме до кількісних показників нівелює його енергетичну цінність для процесу відновлення.

ЗАПИТАННЯ. Тож як тоді, на вашу думку, треба застосувати цей принцип у реальності, аби допомога була більш дієвою і справедливою?

ЛИСЕНКО. На мою думку, варто говорити НЕ ПРО ГРУПУ. Варто говорити ПРО ПРОСТІР за принципом «РІВНИЙ-РІВНОМУ». І – ставитися до таких просторів як до неформальних. Як до таких, участь у яких є суто добровільною та незаформалізованою заявами або ж – анкетами про вступ чи долучення.

Розмову вела Олена МАКОВІЙ Володимир Галащук, ветеран, який застосовує підхід «рівний-рівному» при наданні психологічної допомоги побратимам. (Фото з сімейного архіву Петра Лисенка)

Екснардеп, військово-службовець Фірсов закликає великий бізнес вкладатися в військовий RnD

Колишній народний депутат, а нині військовослужбовець Єгор Фірсов звернувся до представників великого бізнесу із закликом вкладати кошти та управлінський досвід у розвиток військових технологій. За його словами, перемогу у сучасній війні здобувають не лише зброєю, а інноваціями, і для цього Україні потрібні масштабні інвестиції у R&D-сферу («Дослідження та Розробки»). Про це, як передає КВ, повідомив військовослужбовець Єгор Фірсов.

«Настав час великому бізнесу інвестувати 10% у військове RnD. Цифра, звичайно, умовна. Головне – забезпечити технічний розвиток війська необхідними ресурсами», – зазначив Фірсов. За його словами, у сучасній війні недостатньо мати лише сміливість чи зброю, навіть найпотужнішу: «На всяку отруту з часом завжди знайдеться протиотрута. Тому для перемоги недостатньо зброї чи сміливості – потрібні інновації, технічні рішення, яких ще немає в противника». Він підкреслив, що сьогодні триває не лише гонка озброєнь, а передусім – «гонка ідей і спроможності їх реалізувати». А для цього необхідні не лише кошти, а й досвід бізнесу. «Армія все ж таки механізм бюрократичний. Те, що не можна швидко виміряти й доповісти, тут не в пошани. Тому до сфери військового RnD потрібен саме бізнес-підхід», – наголосив військовослужбовець Фірсов.

Він також акцентував на важливості підтримки молодих компаній у сфері ВПК і на ролі експериментів: «Щоб вигадати протиотруту потрібні досліди та експерименти з отрутою. Тисячі проб і помилок, вдосконалення засобів, підбір дешевших комплектуючих... І знову експерименти. Лише так це працює». Він переконаний, що саме інвестиції в R&D дозволять Україні не просто втриматися, а стати лідером у технологічному оборонному секторі. Фірсов наголосив, що без інвестицій з боку бізнесу країна ризикує відступати не лише на фронті, а й у розвитку. «Якщо цього не робити, – з часом доведеться переносити офіси з Києва у Львів, зі Львова – у Краків, ну і, можливо, навіть далі. Я тут не жартую. Саме так переїздами рухаються командні пункти бригад, які відступають. Тому, якщо відступати ми не хочемо, – нам потрібна країна військових стартапів і найкращих технологій. Це питання не тільки виживання, а й розвитку, пошуку свого місця у цьому войовничому світі. Та і врешті, – захисту своєї квартири чи дома під Києвом», – впевнений Єгор Фірсов

Сайт «КИЇВЛАДА»,
23 червня 2025 року
<https://kyivvlada.com.ua/news/eksnardep-vijskovosluzhbovec-firsov-zaklykaye-velykyj-biznes-vkladatysya-v-vijskovi-rnd/>

ПИРАТИСЯ на свої сили чи подіватися на диво?

86-річний Володимир Горбулін вважається «батьком» ракетно-космічної галузі незалежної України. Прийшовши до влади в 1994 році, як близький соратник президента Леоніда Кучми, він отримав завдання підняти з колін оборонну промисловість, армію і космічну галузь молоді країни. Зараз Володимир Павлович зосереджений на роботі в Національній академії наук України, де є першим віце-президентом. Паралельно пише книги разом зі своїм постійним співавтором Валентином Бадраком - директором Центру дослідження армії, конверсії і роззброєння. В своїх творах вони аналізують перебіг російсько-української війни, визначають закономірності і роблять прогнози щодо розвитку ситуації. Саме про минуле, сьогодення і майбутнє ВВС Україна і вирішила поговорити з Володимиром ГОРБУЛІНИМ та Валентином БАДРАКОМ.

ПРО РОЛЬ ДРОНІВ У ВІЙНІ

ВВС: У вашій книзі «Як перемогти Росію у війні майбутнього», яка була опублікована у 2020 році ще до великої війни, ви писали про так звані «москітні технології», на яких має зосередитися українська армія. Коли ви бачите операцію «Павутину», яку провели СБУ та Сили оборони, – це те, про що ви писали? Це саме ті москітні технології, які мають принести успіх Україні?

Володимир Горбулін: На мій погляд, це значно глибше. Коли ми писали про москітні технології, головним чином ми передбачали ситуацію, яка могла виникнути в Чорному морі. За рахунок того, що ми могли б мати велику кількість катерів, якими ми могли б завдати удари по російському Чорноморському флоту – саме звідки пішов термін «москітні технології». В той час вже були безпілотні літальні апарати, але вони ще широко не використовувалися, і тоді це не закладалася ця думка.

Валентин Бадрак: Книжка, яку ви назвали, почалася з наших бесід з вересня 2019 року, коли ми побачили новітню історію в тому, що 10 дронів парамілітарної організації хуситів атакували нафтопереробну промисловість Саудівської Аравії і завдали величезної шкоди. І саме тоді я звернув увагу на це, а Володимир Павлович взявся і таку книжку написав. Щодо безпосередньо «Павутини» – то це вже дійсно новий етап, хоча багато в чому ця війна якраз є відзеркаленням того, що було написано Володимиром Павловичем саме в 2020-му році, тобто за півтора року до війни. Зараз стрибок технологій вже вийшов за межі того, що було тоді написано. Бо ніхто не очікував, що так швидко будуть розробки і втілення штучного інтелекту в дронах.

ВВС: Зараз, коли ви бачите, що дрони стають фактично основним засобом на полі бою, ви розумієте, що час змінився, війна змінилася – і це тепер основна зброя взагалі в майбутніх конфліктах? Чи це все ж тимчасове явище, яке скоро може зійти нанівець?

Володимир Горбулін: Поки що в цій війні це головний фактор, який формує результати бойових дій безпосередньо один проти одного. Формує зону, яка віддалена на 20 кілометрів в одну сторону і в іншу сторону. І це створює необхідність ховати і танки, і артилерію глибше для того, щоб продовжити бойові дії. Найголовніше, що все змінилось в повітрі. Бо гелікоптери проти безпілотників, відверто кажучи – це вже не зброя. І результати бойових дій це показують. А головне, що за ці три роки і чотири місяці відбулися дуже серйозні зміни в побудові взагалі воєнних дій на лінії фронту і поряд із ним. І це, мабуть, головне, що відбувається під час російсько-української війни. Такі зсуви ніхто не очікував.

ВВС: Пане Валентине, може війна бути виграна лише безпілотниками?

Валентин Бадрак: Я думаю, що ні. Справа в тому, і ми бачимо це зараз, дійсно, що безпілотники, вони вплинули, як Володимир Павлович згадав, і на гелікоптери, і на кораблі, зни-

зивши їх рівень участі, не кажучи вже про бронетехніку і навіть артилерію. Але що зараз, який етап відбувається? Це етап, коли йде пошук захисту цих систем. І фактично одна з концепцій – це прив'язування тих самих безпілотників до засобів ураження. Але не тільки в плані розвідки, бо, умовно кажучи, ми бачимо, що потужні ракетні комплекси російські «Іскандер» нещодавно, на початку червня, були уражені саме на позиції. Чому вони були уражені? Передусім, тому що їх помітили безпілотники – розвідали і надали цю інформацію. А вже в другу чергу – важливо те, чим урадили. Безпілотники без засобів ураження так само будуть недостатньою зброєю.

ПРО УКРАЇНСЬКІ БАЛІСТИЧНІ РАКЕТИ

ВВС: Ви самі зачепили питання ракет і знищення російських пускових установок «Іскандер», яке відбулось нещодавно. Чи маєте ви інформацію, чим саме Україна їх знищила? Бо це була непересічна подія і є навіть думки, що це була використана перша українська балістична ракета.

Валентин Бадрак: Я думаю, на таку дальність не стали б запускати балістичну ракету. Бо це 50 кілометрів від кордону. Мій погляд, що або Хаймарс або просто навіть потужна артилерія, яка використовує потужні снаряди.

ВВС: Ви також нещодавно публічно сказали про перші успішні випробування української балістичної ракети. Чи ви можете надати більше подробиць: що це за ракета, які були випробування, що було уражено?

Валентин Бадрак: Не зовсім перші, бо перші були в липні 2024-го року, і про це казав, до речі, президент Зеленський. Але зараз ми спираємося на те, що президент в травні сказав, що на балістику буде окреме фінансування, дізнавшись, що випробування були успішні. І для нас це сигнал, що балістика йде в серію, фактично. А з того, що сказано, ну, в принципі, що тут можна ще згадати? Що в ракеті потужна бойова частина – 480 кілограмів, і це калька «Іскандера» де-факто. Але я переконаний, що наша ракета буде з часом краще, тому що паралельно з роботами самостійними йде ще і питання військово-технічного співробітництва.

ВВС: Можете пояснити, Володимире Павловичу, якщо у нас є і люди, і технології, то чому Україна більше, ніж 15 років, а я пам'ятаю, про «Сапсан» почали казати ще за президентства Ющенка, це початок 2000-х років – так і не змогла її створити? Якщо були люди і фінансування навіть виділялося?

Володимир Горбулін: Ви згадайте 1994 рік, і вам зразу все стане зрозуміло. Тоді Україна підписала Будапештський меморандум. Це на той час був необхідний крок. Він вирішив дуже багато політичних, економічних і технічних питань для України. Ми, в принципі, спочатку в Лісабонському протоколі записали, що ми будемо виконувати Договір про стратегічні наступальні озброєння, що ми

Володимир ГОРБУЛІН: Україна може спробувати створити ядерну зброю спільно з країнами Європи

не будемо в цьому плані працювати. Будапештський меморандум привів нас до підписання режиму про стратегічне наступальне озброєння. Відносно цих всіх зобов'язань, у мене це в пам'яті залишилось, бо довелось цим займатися. 31 травня 1996 року ми віддали останній ядерний заряд Російській Федерації. В 2001 році знищили останню шахтну установку для твердопаливних ракет, які мали дальність за 10 тисяч кілометрів. Кожна з яких мала 10 бойових блоків, потужність кожного блоку була 0,3-0,35 мегатонн, можете зрозуміти, що це таке. І, найголовніше, системи управління, які в них стояли, вони були націлені на східне узбережжя Сполучених Штатів. Про це можна довго говорити. Це була дуже напружена і гірка ситуація для України. Після цього Україна дуже чітко виконувала взяті на себе зобов'язання з нерозповсюдження ракетно-ядерної зброї.

ВВС: Якщо ми мали таку потужну ракетну школу, ракетні промисловості, чому ми, віддавши ядерну зброю, не створили натомість для свого захисту власні балістичні ракети?

Володимир Горбулін: Я ж вам кажу, ви не уважно, мабуть, слухали. Будапештський меморандум поставив перед нами необхідність скорочення ракетно-ядерного потенціалу нашої країни. А він був третій у світі. На той час в Україні були 46 твердопаливних ракет, це виключно виробництва українське, і 130 ракет виробництва Підмосков'я, це так зване КБ Челомея. Крім того, на території України були 44 стратегічних бомбардувальники.

Зараз ці назви звучать весь час – Ту-95МС і Ту-160. Ми і їх віддали разом з крилатими ракетами. Було, може, я перебільшую, біля тисячі цих крилатих ракет на тих 44 бомбардувальниках. Ми це все віддали. Крім того, ми припинили роботу по ракетах стратегічних і взагалі по всіх ракетах спочатку припинили. Ну, і, безумовно, не мали ніяких відносин з країнами, які на той час мали в себе в загашнику ядерну зброю. Україна всі ці роки і до цього часу не займалася розробкою ракетно-ядерної зброї, бо ми від цього відмовились і були дуже дисциплінованою країною. І це дозволило нам працювати в режимі співпраці з МАГАТЕ – це раз. По-друге, це дозволило нам будувати і створювати атомні електростанції, і отримувати ТВЕЛІ для цього, бо самі ми це зробити не могли.

ПРО ЯДЕРНУ ЗБРОЮ

ВВС: Щодо Будапештського меморандуму. От зараз дуже популярна думка щодо ревізії, фактично перегляду тих зобов'язань, які тоді Україна взяла на себе, бо її гаранті не виконали жодних фактично прописаних тоді навіть не зобов'язань, а обіцянок. Ви прихильник думки, що треба переглянути Будапештський меморандум?

Володимир Горбулін: Якби ви мене запитали до початку цієї війни, я б іще роздумував. Зараз я думаю, що нам треба повернутися (до перегляду зобов'язань по меморандуму, - Ред.), бо маємо повне моральне право. Кожного дня і кожної

від ядерного статусу, серед них були такі – а навіщо вам ядерна зброя, у вас же ворога немає. Зараз у нас є ворог. Ворог, який нас знищує. Відбувається геноцид українського народу. Реальний. Тероризм ми бачимо постійно. Це один аргумент. Другий аргумент – це те, що в Європі переглядають це питання. І те, що відставний полковник британської армії Річард Кемп на одному з безпечних форумів сказав, що треба Україні допомогти ядерну зброю зробити – це не тільки про захист України, це про захист Європи.

ВВС: Я, власне, хотів спитати про моральний і технічний аспект. Ви раніше багато спілкувалися з ракетниками, інженерами з Росії. Як ви

розумієте: чи ці люди готові використати цю зброю проти сусідньої країни – мирної, без'ядерної?

Володимир Горбулін: Свого часу, коли я дуже тісно спілкувався з ними і в Капустиному Яру, і на Байконурі, і в Плесецьку – ніколи такої розмови не було і, мабуть, не могло і бути в той час. Бо ми були одна країна і думали один про одного, відверто кажучи, з повагою. Принаймні ті, хто займається розробкою ракетно-космічної техніки. Це створювало відповідний мікроклімат. Що сталося потім? Звідки з'явилася така недовіра до України, до країни, яка має будувати свою власну історію? Це почалось, відверто кажучи, з 2007 року, з виступу Путіна на Мюнхенській конференції з безпеки, де він заявив, що не погоджується з тим, що сталося, і він вважає, що Росія має право якимось чином цю ситуацію виправляти. А після того почалось поступове сповзання і в думках людей, і в області ракетної техніки російської, ну і в ядерній техніці, безумовно.

ВВС: Що зараз робити? Відновлювати ядерну зброю, домовлятися?

Володимир Горбулін: От ви не звернули увагу, а я ж сказав про те, що ми ніколи в Україні її не розробляли.

ВВС: Значить почати.

Володимир Горбулін: Я думаю, що є інший шлях. Це об'єднатися з країнами Західної Європи, які весь час відчувають на собі загрозу Російської Федерації. Буквально два чи три тижні тому прем'єр-міністр Польщі Туск сказав про те, що вони б відчували себе краще, якби в них була ядерна зброя. На це не можна не реагувати. Зверніть увагу на те, як змінилася ситуація у Великій Британії. І це при тому, що Велика Британія може ядерну зброю використовувати тільки, коли Сполучені Штати на це дають свою згоду. А французький ядерний арсенал? Вони про це відкрито заявили, що його недостатньо для того, щоб зупинити РФ, якщо почнеться війна Російської Федерації проти Західної Європи. Тому треба шукати союзницькі мости для того, щоб Україна зайнялась своїм (ядерним озброєнням. - Ред.). Враховуючи наукову школу, яка є в Україні, і те, що Україна має достатньо не тільки наукову базу. Тому я думаю, що об'єднавшись з якоюсь країною Європи, ми можемо спробувати піти на такий крок. Я знаю, як мої слова будуть оцінені в РФ, які я ще через це додаткові ярлики від них вже отримав і ще отримаю.

ВВС: Пане Валентине, а як ви бачите цю ситуацію? Ви погоджуєтесь, що це необхідний шлях для України?

Валентин Бадрак: Фахівці згадують 90-ті роки і аргументи, чому Україна повинна відмовитись

Олег ЧЕРНИШ, Role, ВВС Україна, 18 червня 2025 року. (У скороченому вигляді). ПОВНІСТЮ – за посиланням: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cn9yl7q43rxo>

ПИРАТИСЯ НА СВОЇ СИЛИ ЧИ ПОДІВАТИСЯ НА ДИВО?

ЙМОВІРНІСТЬ НОВИХ ПЕРЕМОВИН З РОСІЄЮ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД СИТУАЦІЇ НА ФРОНТІ

— Черговий, 18-й пакет санкцій, сподіваємося, набуде чинності наступного тижня. А які ще інструменти є в наявності, крім ракет Taurus, звісно? Ми знаємо, що чудозброї жодної панацеї не існує...
— Санкції — це крок у правиль-

обмежені. Ці розмови про літній наступ та оголошення про кожне захоплене село — це передусім інформаційна операція. На жаль, люди на Заході та в західних ЗМІ часто вражені тим і думають: «О, тепер почнеться велика справа!» Таким чином Росія впливає на дебати на Заході. Україна має кадрову проблему на цій великій території, тому Росія часто може просто обходити позиції і досягати прогресу, оскільки на передовій надто мало українських солдатів.

всі поради та розмови багатьох західних партнерів і робити те, що відповідає її власним безпечним інтересам. Шкода, що мало літаків було знищено. На мою думку, було б добре, якби всі російські бомбардувальники були знищені. До речі, це також було б добре для європейської безпеки. Це моя думка.

ЄВРОПІ ТРЕБА НАРЕШТІ ПОДОЛАТИ СТРАХ ПЕРЕД ПУТІНИМ

це не загроза для правлячої коаліції?

— Ну, це передусім атака на владу Ларса Клінгбайля (міністра фінансів і віце-канцлера) та Бориса Пісторіуса (міністра оборони). І вони обидва мають відстояти свої позиції у лавах власної партії. Я очікую, що вони це зроблять, оскільки усе.

НІМЕЧЧИНА СПІВФІНАНСУЄ ТРИ ПРОЄКТИ ВИРОБНИЦТВА ДРОНІВ В УКРАЇНІ

— Борис Пісторіус був у Києві кілька днів тому. До цього Президент України Зеленський був із візитом у Берліні, де було домовлено, що Німеччина співфінансуватиме виробництво далекобійної зброї в Україні...

— Німеччина співфінансує три проєкти безпілотників, які тривають вже давно. Це не нові проєкти, вони не копіюють Taurus чи щось подібне. Це проєкти, які вже виконуються, Німеччина інвестує гроші в них, і це добре. Це дозволяє продовжувати їх

винна продовжувати бути на передовій інновацій, тому що війна змінюється так швидко.

Чому ми не бачимо «Арсеніка», яким Путін лякає? Чи існує взагалі така зброя?

— Іх було дуже мало. Деякі з них так ніколи і не змогли злетіти. Тож ця сучасна російська ракетна програма, по суті, складається з оголошень та пропаганди. І Путін, звичайно, має запитати себе: якщо немає навіть цифрових радіостанцій, за які він заплатив, а гроші натомість використовувалися для будівництва будинків на Лазурному березі, то яка ситуація з іншими речами? Отже, ці ракетні програми, такі як «Арсенік», перебувають на стадії прототипу, і самі прототипи були запущені по Дніпру. Але ми також знаємо, що деякі з цих ракет ще не були запущені.

САМІТ НАТО БУДЕ КОРОТКИМ І БЕЗ ЗАЙВИХ ПИТАНЬ

— Щодо саміту НАТО. Очікування з боку українців не дуже високі...

— Це буде саміт, на якому НАТО зосередиться на собі. На ньо-

Росія, яка не демонструє готовності до серйозних переговорів з Україною зараз, може змінити свою думку залежно від розвитку подій на фронті та сили тиску з боку Заходу. Серед засобів тиску - більш суворі санкції та продовження і посилення військової підтримки Києва, зокрема, з боку ФРН, яка збільшує інвестиції у виробництво зброї на території України. Щоправда, Європі треба остаточно перестати вірити російській пропаганді та боятися Путіна, а також нарешті більш рішуче підтримати Україну. Про це Укрінформ поговорив з Ніко Ланге, відомим німецьким експертом, старшим науковим співробітником Мюнхенської безпекової конференції, екскерівником представництва Фонду Конрада Аденауера в Києві, колишнім військовим Бундесверу, який працював у штабах НАТО у ФРН, Данії та Польщі, а також брав участь в операціях у Боснії та Герцеговині, Косово.

Ніко ЛАНГЕ, німецький експерт: «Знищення російських бомбардувальників принесло б користь європейській безпеці»

ному напрямі, особливо коли вони впливають на російський енергетичний сектор. Я вважаю, що можна зробити ще багато більше. Наприклад, це більше придушити ціни на нафту, вивести з експлуатації тінювий флот і заборонити суднам заходити у порти. Багато санкцій росіяни обходять — наприклад, через Центральну Азію. З цим теж можна щось зробити. І, звісно, військова підтримка України має бути продовжена. Це включає Taurus, але також багато інших заходів. Інвестиції в український оборонний сектор — це правильний шлях, у цьому напрямі може бути зроблено більше, включаючи промислові партнерства.

ЄВРОПА ДОСІ ПРОДОВЖУЄ ЧЕКАТИ РІШУЧИХ КРОКІВ ВІД США

— Європейці роблять це вже понад три роки — вони сидять, чекають і запроваджують якісь нові санкції... З точки зору України, це занадто мало і занадто повільно. Чому не можна завдати одного серйозного удару? На що чекають західні політики?

— Мені також важко пояснити, чого вони насправді чекають. Можливо, дива... Так, вони чекають на диво. І у цьому полягає проблема. Понад усе вони чекають, поки США зроблять рішучі кроки. І це було б символічним: найкраще, що могли зробити четверо європейських глав держав та урядів, коли вони були в Києві, це зателефонувати Трампу. Усі чекають, поки рішучі кроки зроблять США. І я думаю, що Путін користується цією ситуацією. Він бачить, що з іншого боку немає справжньої рішучості. Тому він продовжує. Але все має свої межі, тож його можливості обмежені. Санкції вже б'ють по ньому. Ось чому я вважаю, що у найближчі місяці може бути шанс на кращий розвиток подій.

МОЖЛИВОСТІ РОСІЇ ОБМЕЖЕНІ НАВІТЬ ДЛЯ ОКУПАЦІЇ УСЬОГО ДОНБАСУ

— Росія зараз проводить літні наступальні дії. Як ви оцінюєте її шанси в цій кампанії?

— Військові можливості Росії

Росія використовує ці слабкі сторони. Але Росія навіть не може підкорити весь Донбас і не зроби-ть жодних серйозних проривів.

РОСІЙСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ КЕРІВНИЦТВО НАОБІЦЯЛО ПУТІНУ ЗАБАГАТО

— Чи поділяєте ви думку, що якщо російський наступ провалиться влітку та восени, Росія не зможе організувати ще один великий наступ? Чи вони зможуть зібратися з силами та продовжити?

— Як я уже говорив, усе має свої межі, і Росія має долати багато проблем. Чи це останній великий наступ, чи будуть інші — сказати неможливо. Росія абсолютно безжална, коли справа доходить до жертвування власним народом. Для Путіна не є проблемою відправити на смерть тисячі росіян. Тож ми, ймовірно, можемо очікувати, що він буде продовжувати. У мене складається враження, що російське військове керівництво наобіцяло забагато щодо того, чого вони можуть досягти цими наступами.

— А тепер ще Трамп грає на руку Путіну — не те, щоб він безпосередньо допомагав, але схоже, що Путін думає, що Трамп поділяє його думку, що той має право завдати удару нібито у відповідь після операції «Павутина». До речі, що ви думаєте про ці операції СБУ проти російських військових аеродромів?

— Отже, по-перше, щодо Трампа: ми не можемо поклатися на його допомогу. Україна чітко це розуміє, але європейці також повинні чітко це розуміти. Україна розташована в Європі — це питання європейської безпеки, і європейці повинні його вирішити. Тим не менш, європейці все ще вірять у диво від США — і у цьому полягає частина проблеми. Деякі європейці навіть кажуть, що вони не можуть впоратися самі, але вони повинні бути здатні. Бо якщо європейці не зможуть цього зробити, то в Європі не буде миру. Щодо операції «Павутина»: сподіваюся, це була не остання така. Я думаю, що з боку України було мудро повністю ігнорувати

— А тепер росіяни погрожують тим, що у відповідь влаштують Україні щось жахливе...

— Що такого жахливого має зробити Росія? Путін за три роки випробував усе, щоб підкорити Україну. Але Україна не дає себе підкорити. Я думаю, що в Україні мають рацію, коли кажуть: усе це розмови та погрози, що ще він може зробити? Чи мусить він тепер бомбити міста? Атакувати Київ? Він робить це все вже давно. Насправді не треба вражатися всім цим російським театром. І у Путіна тепер на один інструмент менше.

На жаль, ця психологічна війна з боку Росії досі привертає увагу західних ЗМІ, і я думаю, що це — частина проблеми. Але ж кожен в Україні, хто був залучений до цієї операції, знав, що будуть наслідки і що Росія відреагує. Тим не менш, правильно — не боятися. Спочатку потрібно подолати страх перед Путіном.

— У самій Німеччині також є страх. Є ті, хто вірить, коли Росія каже, що Німеччина може стати стороною війни та з нею також трапляться страхи...

— Так, люди в Німеччині вважають, що їх також торкається війна. Це, звичайно, дещо говорить про те, які дискусії ми ведемо в Німеччині цими днями і скільки нісенітниць там лунає. Завжди знайдеться хтось, хто щось думає і щось каже. І те, що хтось щось каже в Німеччині, не означає, що такої позиції дотримується уряд. Тож тут багато балаканини. Тому я не став би переїматися всім, що хтось каже в Німеччині. В Україні також є багато людей, які щось кажуть, пишуть чи ведуть блоги. Але ж я не кажу: «Це — Україна». Важливо те, що робить український уряд. Німеччині це стосується так само.

Такі люди, як я, сліdkують за німецькими дебатами, ми також залучені до них. І це те, що ми, як німці, повинні з'ясувати між собою: звідки є така схильність вірити всьлякій нісенітничі та писати «маніфести» тощо. Ми повинні з'ясувати це в Німеччині.

— Тож не варто сприймати серйозно цей «маніфест», підписаний окремими членами СДПН, у якому вони закликають до діалогу з Росією? Хіба

швидше та у більшому масштабі. Але тут не запускається нічого принципово нового. Я думаю, з німецького боку не все чітко було прокомуніковано, дехто намагався створити враження, що відбувається щось зовсім нове. Це три проєкти, які тривають уже певний час, а тепер можуть продовжуватися більш ефективно, оскільки на них буде виділено 400 мільйонів євро.

І це лише частина німецької військової допомоги. Якщо Німеччина хоче виділити 5 мільярдів євро цього року, ці проєкти будуть профінансовані на 400 мільйонів євро. Це, безумовно, допоможе Україні. Я думаю, що нам потрібно більше промислових партнерств. Німецька промисловість покращує ситуацію в Україні, тому добре виділяти галузі цієї промисловості.

— Міністр Пісторіус згадував у Києві про 9 мільярдів євро...

— Так бюджету поки взагалі немає, тому він може говорити що завгодно. Уряд, тобто парламент, ще має затвердити бюджет.

РОСІЙСЬКА РАКЕТНА ПРОГРАМА СКЛАДАЄТЬСЯ З ПРОПАГАНДИ

— На вашу думку, чи існує зараз паритет між Росією та Україною у секторі дронів?

— Ніколи не можна сказати напевно, бо ситуація постійно розвивається і змінюється. Україна продовжує бути більш швидкою у впровадженні інновацій з дронів, і це продовжує бути перевагою України.

— Хіба це не диво?

— Якщо знати українців, то це зовсім не диво. Український народ розумний. У вас гарна освіта з математики та природничих наук, є хороші університети. Навіть до війни у вас були найкращі програмісти відеоігор, IT-фахівці та інженери. Наразі 80 відсотків загибелі російських солдатів на полі бою спричинені українськими безпілотниками. Тож цілком зрозуміло, що вони можуть це зробити. А збільшити свої можливості зараз за рахунок співфінансування — це добре. Українські озброєння та українські технології можуть досягти ще більшого. І Україна по-

му буде йтися не про Україну, а радше про нові зобов'язання, які хочуть взяти на себе держава НАТО. Це пройде без ускладнень. Це буде короткий саміт, який матиме результатом нові зобов'язання. Але нічого більше. І це не змінить ситуацію щодо України.

— І у питанні майбутнього членства теж?

— З цього питання немає жодного руху. На жаль, його обговорюють ще менше, аніж у Вільнюсі чи у Вашингтоні на останньому саміті. Я вважаю це негативним явищем, але ситуація є такою. Нічого нового там не буде.

— Але ж питання членства для України не закриті?

— Україна продовжує прагнути цього. Я думаю, що це цілком правильно. Але великі держави НАТО, як-от США та Німеччина, цього не хочуть. І тому немає жодного руху з цього питання.

— Що може означати для України нова ескалація на Близькому Сході?

— Уся ця дискусія — о, зараз усі дивляться на Ізраїль, а ніхто не дивиться на Україну... Але США все одно не роблять багато чого в Україні. І США достатньо сильні, щоб робити дві речі одночасно. Ми можемо робити дві речі одночасно. Раніше ми могли робити три речі одночасно. Тож ні. Я думаю, що ключове питання зараз — чи нападє Іран на американських солдатів чи на американські об'єкти на Близькому Сході? Чи буде Іран убивати американців?

— Він може до цього вдатися?

— Це Іран... Тоді США будуть залучені до більшої війни. Але рано говорити; вони тільки почали.

Ольга ТАНАСІЙЧУК, Берлін (У скороченому вигляді. Повністю — за посиланням: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4004791-niko-lange-nimeckij-ekspert.html>)
Ілюстративне фото — за посиланням: https://lb.ua/news/2012/05/31/154070_niko_lange_uhodit_fonda_adenauera.html

ПІРАТИСЯ на свої сили чи подіватися на диво?

СБУ звинуватила 8 колишніх і дійсних посадовців ДП «Документ» у розкраданні коштів

Служба безпеки України звинуватила колишніх і чинних посадовців державного підприємства «Документ» у розкраданні коштів під час повномасштабної війни. За повідомленням, матеріали справи свідчать про те, що протягом 2022-2023 років було привласнено понад 21 мільйон гривень, а до організації схеми, кажуть в СБУ, причетні восьмеро колишніх і дійсних посадовців ДП «Документ», серед яких троє – представники керівної ланки. «Під час

перебування на посадах після початку повномасштабної війни вони налагодили злочинний механізм одержання грошей від своїх підлеглих. Для цього фігуранти організували нарахування «подвійних» зарплат працівникам центрального офісу держпідприємства, яких відрядили до філії паспортного сервісу в сусідній країні ЄС. За даними слідства, одну заробітну плату відряджені співробітники отримували в Україні, іншу – на закордонну банківську картку

за фіктивні послуги. Співробітники, що отримували подвійні зарплати, передавали частину цих коштів організаторам злочинної схеми у вигляді «відкатів», – йдеться в повідомленні.

У СБУ зазначили, що згідним восьми особам повідомили про підозру за статтю «розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем», розслідування триває, підозрюваним загрожує до восьми років позбавлення волі. Імен фігурантів справи в Службі безпеки не назвали, їхніх коментарів поки немає. У ДП «Документ» ситуацію також не коментували.

Сайт «Радіо Свобода», 19 червня 2025 року
<https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-dp-dokument/33448998.html>

Операція «Павутина», в рамках якої Україна недорогою дронами знищила третину російської стратегічної авіації, вразила і одночасно насторожила армії десятих країн. Тепер захищати літаки, військові бази та й взагалі стратегічну інфраструктуру стало значно складніше. Адаптуватися треба терміново – але у світі ще не зовсім розуміють, як саме й за які гроші. Британець Джеймс Петтон Роджерс займається дослідженням дронів десятки років. Зараз – як директор Інституту технологічної політики при Корнельському університеті у США, керівник проєкту НАТО «Повноспектрова війна з використанням безпілотників» та редактор довідника з війни дронів. Базова освіта Джеймса – історична в британському Університеті Галла. Далі він продовжив навчатися міжнародній політиці та військовій науці – у Центрі досліджень війни в Данії, Оксфордському й Стенфордському університетах, міжнародним відносинам – у Єлі та в Коледжі американських військово-повітряних сил. Зараз Роджерс – виконавчий директор Інституту технологічної політики в американському Корнельському університеті, регіональний керівник програми НАТО «Дронова війна повного спектра», аналітик проєкту Міноборони США «Ланцюг постачання напівпровідників», а також співпрацює з ООН у сфері розслідувань убивств за допомогою дронів та незаконного використання нових технологій.

«Дрони зараз – це автомат Калашникова для неба». «Павутина» сполошила військових десятків країн. Про її наслідки й ризик «Бабель» поговорив з провідним дослідником дронів у світі Джеймсом Роджерсом

Що може зробити велика військова сила на кшталт США чи Великої Британії, щоб унеможливити такі атаки своїми військовими базами чи стратегічними об'єктами?

Ну, ми цього ще не зрозуміли. І в цьому проблема. Минулого жовтня над військовою базою «Ленглі» у штаті Вірджинія 17 днів поспіль здійснився невідомий безпілотник. Досі немає офіційного пояснення, що сталося й чому. Також безпілотники порушували повітряний простір двох американських військових баз у Великій Британії, «Рамштайн» в Німеччині. І це лише верхівка айсберга – те, що нам відомо. Звісно, нам знадобиться багаторівнева система оборони, яка не лише перехоплюватиме дрони на більшій відстані, а й буде дуже локалізованою. Окреме питання – як посилювати захист стратегічних літаків на аеродромах. Хоча насправді про це говорять ще з часів Холодної війни. Після воєн в Іраку та Афганістані, де воювали великі наземні контингенти, ми перейшли до іншої моделі – невеликих військових баз у різних частинах світу. На таких базах, які у США називають *lily pads*

У своїй книжці «Точність: історія американського підходу до ведення війни» ви розповідаєте про бажання армії США завдати не якомога масованих, а якомога точніших ударів. Навіть є сформульований принцип: влучити бомбою в бочку для солінь, потрапити снарядом у майонезну банку, що стоїть на паркані. Мовляв, це дозволить зменшити кількість цивільних жертв. FPV-дрони чи безпілотники зі штучним інтелектом відкривають нові можливості для точності. Що це може означати для військової справи?

Є багато запитань про те, які уроки слід вивести з російсько-української війни та хто саме має їх винести. Так, США уже понад сто років прагнуть досягти здатності завдати точних точкових ударів. Перший безпілотник, *Kettering Bug* винайшли у Сполучених Штатах ще в 1917 році як реакцію на жорстокість і невибірковість Першої світової війни. Армія США прагнула пройти над ворогом, а не кризь ньо-

го. Замість кривавих і жорстоких окопних боїв вести боротьбу безпосередньо з військовими ресурсами. Щоб, коли ви зустрінетеся з бійцями на полі бою, вони не мали достатньо засобів для відсічі.

Перші безпілотники відпрацьовували не надто добре, але їх постійно вдосконалювали. Ще з 1988 року США здатні завдати удару в будь-якій точці світу з точністю від одного до трьох метрів. Зараз Сполучені Штати мають зрозуміти, як за допомогою технологій комерційної та цивільної авіації швидко виробити багато далекобійних безпілотників і FPV-дронів. Але чи пішла б Україна шляхом безпілотників, якби мала достатньо іншої зброї? Якби Київ отримав удосталь 155-міліметрових артилерійських снарядів, розумні далекобійні ракети й системи високоточної зброї – про що Україна просила із самого початку повномасштабної війни – навряд чи ви йшли б шляхом дронів. РЕБ нічого не здатна зробити артилерійському снаряду, а шквальним вогнем легше перенаситити оборону ворога. Для великих воєнних держав безпілотники не стають вирішальним фактором, і я не впевнений, що умовним США варто сильно змінювати фокус промислових інвестицій та майбутніх збройних закупівель. А от Естонія, Литва, Латвія – навіть, можливо, Данія, Польща мають активно переїматися українські підходи.

Але завдяки безпілотникам Україні вдається і стримувати величезну наземну військову силу – і, наприклад, практично нівелювати російський Чорноморський флот.

Тут ви зачепили важливу тему. Я думаю, що ваші інновації у сфері морських безпілотників не поступаються за важливістю інноваціям у технологіях повітряних дронів. Зведення нанівель російського флоту в Чорному морі завдяки дронам на кшталт *Sea Baby*, а потім ще й встановлення на ці дрони ракетних систем для збиття бойових вертольотів – за цим світ спостерігає так само пильно, як і за «Павутиною». Але чи означає це, що в майбутньому зміниться структура, наприклад, британського Королівського військово-морського флоту?

Це питання, насправді, сягає кінця XIX століття. Тоді були теорії,

що майбутня морська війна має бути пов'язана не з великими кораблями, а з роями менших катерів, які атакуватимуть ці великі кораблі й перевантажуватимуть оборону портів та прибережних міст. Чи вважаю я, що зараз настає час для змін? Ні. Справа в тому, що Чорне море, за великим рахунком, не є відкритими водами. Це дуже специфічне морське середовище, яке зробило російський флот неймовірно вразливим. І, наприклад, хуситам не вдалося завдати дронами значної шкоди французьким, британським і американським військово-морським об'єктам, оскільки ті мали достатньо інструментів захисту. Чи може це змінитися у майбутньому? Можливо, але досі великі й дорогі військово-морські об'єкти в міжнародних водах дуже добре справлялися з атаками з повітря, торпедами – і, схоже, дадуть раду з безпілотниками також.

Плюс усі ці кораблі потрібні як бази для Військово-повітряних сил, які прикривають із повітря наземний контингент будь-де за кордоном. Тож я не думаю, що розвиток дронів означає кінець есмінця чи авіаносця. Інша річ, що можуть з'явитися великі кораблі, здатні розгортати флотилії морських безпілотників чи бути базою для повітряних дронів. Зараз я очолюю проєкт НАТО «Війна повного спектра з використанням безпілотників», у рамках якого ми передбачаємо інтеграцію безпілотників у повітряні, наземні та морські війська. І це здається реалістичнішим майбутнім. Зрештою, Туреччина вже розробляє щось дуже схоже – авіаносець, підлаштований під використання безпілотниками.

Дрони стають усе меншими й автономнішими – тепер це приваблива зброя для точкового знищення конкретних людей. Що це означатиме для особи безпеки? Як хтось може захиститися від рожого дрона розміром із пташку? Чи передбачаєте ви таке майбутнє?

Про це чимало говорили в період між 2010 і 2015 роками. Найбільше занепокоєння тоді викликали так звані нанодрони – особливо ті, що імітують зовнішній вигляд і поведінку птахів та комах. Я думаю, зараз ці речі активно розробляють – і так, у майбутньому вони матимуть вплив. Такі дрони, безумовно, використовуватимуть для шпигунства...

Яке законодавство, які норми можуть бути ефективними в цьому новому світі?

Ми працюємо над цим. У рам-

ках моєї роботи з ООН ми розробили Делійську декларацію та Принципи Абу-Дабі – ці документи мали б зупинити передачу високотехнологічних безпілотних систем насильницьким недержавним групам. Чи вони зараз ефективні? Навряд чи. Взагалі, я думаю, ми досягли точки безконтрольного розповсюдження безпілотників нинішнього покоління технологій. У 2019 році я дивився захоплені дрони хуситів – вони стали доказом цього. Хусити можуть самі виготовляти композитний пластик і здатні тиражувати корпуси безпілотників, скільки їм заманеться. Двигуни вони брали з Чехії чи Ірландії, електропроводку з Китаю. Це не значить, що якась із країн постачає щось хуситам напряму – але це звичайні комерційно доступні деталі, які може придбати будь-хто. Одні з найпотужніших двигунів у них – це насправді двигуни від газозакопосарок, двотактні поршневі мотори з неймовірно високою дальністю польоту.

Як зупинити постачання цих компонентів? Уже ніяк. Але коли йдеться про наступне покоління повністю автономних систем озброєння – міжнародні організації повинні мати контроль над технологіями. І дрони не мають убивати на власний розсуд. Навіть є домовленість між США та Китаєм дотримуватися того, щоб людина завжди контролювала процес убивства, щоб це рішення ухвалювало не програмне забезпечення.

Ще в 2019 році під кінець свого виступу на конференції TEDx про виклики безпілотників ви запропонували аудиторії уявити, яким вони хочуть бачити майбутнє з дронами. А яке позитивне майбутнє бачите ви?

Дрони можуть зробити дуже багато хорошого в цивільній сфері. Я не луддит – я просто за відповідальне впровадження технологій. Ми бачимо, як дрони забезпечують зв'язок із віддаленими громадами – і в плані постачання медикаментів, і загалом доставку речей. Це ціла революція в якості життя в таких ізольованих громадах. Також дрони можуть значно полегшити наше повсякденне життя в містах – змінити спосіб транспортування ліків, крові, органів чи навіть пацієнтів між лікарнями. Медичне реагування може стати значно швидшим. Також є багато можливостей у сфері збереження й захисту дикої природи, припинення браконьєрства. Інша справа, що в такому разі дрони стають критичною інфраструктурою, яку

важливо захистити – приміром, від дронів-зловмисників чи інших технологій. Не думаю, що такі рішення у нас уже існують.

А чи можуть дрони зрештою зробити війни швидшими й допомогти уникнути зайвих жертв? Точність ударів – чи не це кінцева мета?

(Невесело сміється) О, ці давні обіцянки точності. Що ми вбиваємо лише поганих і не чіпаємо хороших. Знаєте, ці обіцянки давали вже стільки разів, і щоразу вони виявлялись старою доброю брехнею. Думаю, будь-яка нова система озброєння лише додаватиме війні смертності й жорстокості й не запропонує тих революційних хірургічних можливостей, про які ви кажете. Просто тому, що війни не так влаштовано, вони не так працюють.

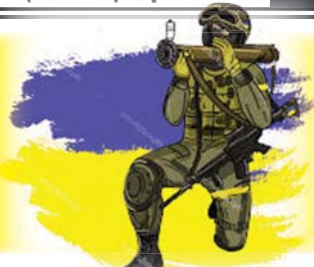
Зрештою, ні Україні, ні Росії дрони не дали можливості рішуче завершити війну. Чи допомогли вони Україні вистояти і зберегти суверенітет? Так, безумовно – і це вже революція. Але вирішальних перемог вони не забезпечують. Дрони принесли лише жорстоке виснаження, витрати та смерті для обох сторін.

Можливо, просто наявні безпілотники ще недостатньо хороши? Ми сподіваємося, що точніші, автономніші, менш вразливі до глушіння дрони допоможуть нам іще більше.

Так, але я сподіваюся, що війна завершиться раніше. Але потім перед нами постануть нові питання. Цьогоріч Україна планує виготовити 4,5 млн безпілотників. Росія виготовляє мільйони власних. Що станеться із цими дронами й напрацюваннями після завершення війни? Дрони зараз – це автомат Калашникова для неба. Будь-хто може відносно легко керувати ними, цього не треба довго вчитися. Навіть у мене є ліцензія пілота безпілотника і власний дрон – і це без досвіду роботи як висококваліфікованого військового. І на прикладі громадянських воєн у М'янмі та Судані ми вже бачимо, до чого це призводить.

Автор Антон СЕМИЖЕНКО, редактор Катерина КОБЕРНИК (У скороченому вигляді. Повністю – за посиланням: <https://babel.ua/texts/118656-droni-zaraz-ce-avtomat-kalashnikova-dlyaneba-pavutina-spoloshila-viyskovih-desyatkih-krajn-pro-jijivniaslidki-y-rizik-babel-pogovoriv-z-providnim-doslidnikom-droniv-u-sviti-dzheym-som-rodzhersom>)

ПІРАТИСЯ НА СВОЇ СИЛИ ЧИ ПОДІВАТИСЯ НА ДИВО?

Росіяни виписали собі ліцензію на вбивство українців і їм не потрібен «casus belli», а якщо й потрібен – то лише для спілкування з Трампом, який анонсує російські удари по Україні. У росіян з цим все налагоджено – натреновані поколіннями ідеологи війни вам швидко пояснять, що вбивати людей – навіть, немовля у ліжечках, під час масованої ракетно-дронові атаки – це споконвічне, священне право російського народу з його великою культурою Достоєвського, Толстого і Чайковського.

А влячесь на цю картину палаючого Києва, Дональд Трамп, напевно, лише скаже: «Ну, так вони ж вдарили по бомбардувальниках. Тепер їх гарненько розбомбили «як слід». Дональд Трамп не зважає на те, що Росія нас вбиває вже 12-й рік, а понад три роки інтенсивно руйнує українські міста звірячими обстрілами з цих самих бомбардувальників. Це все-одно, якби Франклін Делано Рузвельт, під час оборони Британії, сказав щось таке: «Кажете «Люфтваффе» бомбардує британські міста і зруйнували центр Лондона? Ну так британці ж вдарили по заводу «Мессершміт». Ось, те-

перших своїх заяв вдарив по надії України на європейське майбутнє. Він запевнив своїх угорських колег, що зараз проти вступу України до ЄС. Отже, Навроцький і Орбан – проти вступу України до ЄС. Трамп і компанія – проти вступу України в НАТО. Не на часі. Треба враховувати інтереси Росії.

Не можна сказати, що Україна зовсім не потрібна нашим західним партнерам. Певний інтерес до України вони мають. Трамп – до українських природних копалин, угоду про спільне використання яких вже підписано. Навроцький і його польські однодумці, напевно, як до країни-буфера. Основне призначення якого – відмежовувати

ти країн Альянсу. «Хвилеріз» Європи стоїть попри фронтальні «м'ясні» штурми росіян і удари по глибокому тилу, під час яких Росія б'є стратегічною авіацією, крилатими ракетами, балістикою і переробленими іранськими дронами-вбивцями по сплячих мирних людях.

Київ знову був у вогні. А велика західна цивілізація, як на мене, досі не збагнула, що демонстрація слабкості країн НАТО лише посилює ризики для цих самих країн. Адже Путін вже озвучив свою умову для країн, які свого часу вже дочекались російських танків у своїх столицях: блок НАТО має відкотитися до кордонів 1997 року!

Ну що, наші дорогі західні сусіди – ви вже готові передати зброю росіянам і маршувати у російській концтаборі? Думаєте, я вас лякаю? Жодним чином. Я просто нагадую старе, як європейська цивілізація, прислів'я, виголошене ще древніми греками: «Все може бути, бо все вже було». Просто згадайте, що росіяни з вами робили у Катині. І чому вони вам не передали рештки президентського літака, на якому загинув Лех Качинський і майже все керівництво Польщі?

Російські дрони та ракети вже залітають у повітряний простір країни ЄС і НАТО. І це

вища, виступає проти вступу до ЄС України.

Зернове питання, яке можна вирішити й в інтересах польських фермерів, переважає і питання оборони, й інстинкт самозахисту. Але дякую панові Навроцькому вже за те, що він збирається й надалі підтримувати Україну. Принаймні, розуміє, що буфер має бути міцним і тримати удар. Багато ударів впродовж багатьох років.

Київ вчергове горів від російського обстрілу. Треба віддати належне росіянам – вони справді вміють знищувати цивілізацію. Випалювати вогнем квітучі міста. Вбивати людей. Я бачив, як російська армія знищувала Бахмут. Місто, у якому навіть під обстрілами працювали всі комунальні служби, лікарні, вчасно вивозили сміття і на центральній алеї висаджували троянди. Але чорний від кіптяви «русский мір» вже насувався на місто, у якому ще працював водогаз, електропостачання, ринки й дитячі садочки. Зараз «русский мір» насувається на світ «різноколірних метеликів». На Європу. Світ яскравих ілюзій проти світу іржавої броні, вихлопу солярки й гарі спалених росіянами міст.

Моралі в цій статті не буде. Бо багато хто в Європі думає, що в разі загибелі України,

Світ іржавої танкової броні проти світу ілюзій і «рожевих метеликів»

(Диспозиція зрозуміла. «Право» грубої сили руйнує наш світ).

пер «вигрібають».

Світ демократії виявився не таким, як ми його собі уявляли – світом, у якому цінності є непорушними. З відповідними лідерами. Які за жодних обставин не підігрують вбивцям і руйнівникам. Маскуючи свій страх і жадібність, посилену бажанням добряче заробити.

Свого часу вже згадана Британія «висіла на волосині». Захисникам островів не вистачало, навіть звичайних болтових гвинтівків, а народну самооборону вони озброювали металевими піками. Але Черчилль не пристав на умови Гітлера з розподілу світу і не виправдовував окупацію європейських країн тезами геббельсівської пропаганди.

Світ демократії виявився слабким. Не лише фізично, а й морально. Новообраний президент Польщі Кароль Навроцький однією з

агресивну Росію від їхніх чудових охайних будиночків. І вічно тримати удар від новітньої імперії зла. Щоби російський танк однієї поганої ночі, а росіяни часто діють вночі, або на світанку, як це сталося на початку масштабного вторгнення в Україну, чисто випадково не розвернувся на подвір'ї президента Польщі Кароля Навроцького. Можливо, Кароль сподівається, що його країну захистять західні партнери. Дай Боже. Але і це вже в історії Польщі було – десятиліття окупації спочатку гітлерівськими нацистами, а потім російськими комуністами.

Україна працює бампером, буфером і хвилерізом вже 12-й рік, амортизуючи удари Росії на собі. Навіть Генсек НАТО Марк Рютте несподівано заявив, що припинення бойових дій в Україні несе загрози для країн НАТО. Бо дозволить Росії накопичувати зброю вже про-

викликає певний дисконфорт у західних політиків. Які бояться дати наказ своїм військовим збивати те, що мало б бути збито на законних підставах. А новообраний президент Польщі, в унісон зі своїм угорським колегою – прем'єром Орбаном говорить про те, що він зараз проти вступу України до ЄС. Цікаво, що було б з Польщею, якби свого часу французи чи німці були проти її вступу до ЄС? Я пам'ятаю, якою була Польща після комуністичного паралічу. Згадую продуктово-товарні колони машин з України. І поляків, які ледве під колеса не кидалися з вигуками «Со masz na sprzedaz?» За знецінені польські злоті люди в Польщі купували все – від ковбаси до кольорових телевізорів львівського заводу «Електрон». А вже за кілька років їх прийняли в ЄС. І тепер новообраний президент Польщі, з висоти свого геополітичного стано-

Росія чемно зупиниться де треба і привітає своїх колег — польських, словацьких, угорських, румунських, молдовських прикордонників армійським салютом. На Заході дехто вважає українців травмованими війною і тому неоективними. Навіть статті про цю війну, на думку багатьох західних редакторів, мають писати люди «не попереджені», тобто – іноземці. Ну що ж, з цим нічого не вдієш. У кожного в голові свій мозок. Але ви маєте знати, що у вас був і ще є шанс врятувати свій світ. Без України це зробити буде значно важче. Майже неможливо.

Дмитро ТУЗОВ, журналіст, сайт «ЕСПРЕСО тв.», 12 червня 2025 року
<https://espresso.tv/poglyad-svit-irzhavoi-tankovoi-broni-proti-svitu-ilyuziy-i-rozhevikh-metelikiv>

Основна різниця між Києвом і Москвою полягає в тому, що Україна вражає ворожі військові об'єкти, а Росія постійно атакує цивільних осіб. Що сьогодні ставить закономірне питання – політичні будівлі в Російській Федерації мають нарешті стати легітимними військовими цілями для українців. Особливо це мусить стосуватися політичних військових цілей в Москві, включно з адміністрацією президента Росії, будівлями міністерства оборони, міністерства іноземних справ та Державною думою. Адже навіряд чи можна назвати правильним те, що коли Україна атакує військові бази та аеродроми, терористична держава Росія атакує цивільні будівлі. Бездіяльність президента Сполучених Штатів Дональда Трампа робить його спілником Путіна, і це нарешті мусить усвідомити в Америці. Завдяки цій бездіяльності, Російська Федерація продовжуватиме атакувати цивільне населення та інфраструктуру України незалежно від того, що зробить Україна, оскільки Путін готовий забрати стільки життів мирних українських громадян, скільки потрібно, щоб залишатися й далі у владі.

Після кожної чергової атаки російських військ знову горять цивільні багатоквартирні будинки. Росія постійно використовує під час війни теракти, що є воєнними злочинами, на які чомусь постійно закривають очі в Організації Об'єднаних Націй, як одну зі своїх ключових переваг. В Москві все точно прорахували. Адже головною причиною того, що населення Російської Федерації, в своїй переважачій більшості, й досі підтримує вторгнення до України, полягає в тому, що цивільні особи перебувають поза зоною вогневої досяжності. Коли українці неухильно дотримуються правил бойових дій та атакують лише військові цілі, в Росії навпаки, бомбують цивільних, щоб примусити Україну капітулювати. Таким чином, в Росії страждають лише військові, а в Україні – вся країна.

Фактор державного тероризму, який Путін постійно застосовує щодо українців, є величезним бонусом для Кремля. Оскільки залякуванням мирних громадян України росіяни намагаються сіяти страх та паніку серед цивільних. І коли українці обрали шлях до перемоги, то руйніним чинником, який допоміг нам не програти війну та свою країну, му-

Після того, як Росія постійно завдає чергових терористичних ударів по столиці України – Києву, виходить, що тепер Україні потрібно завдати ударів по столиці Росії – Москві. На Заході нарешті мали б зрозуміти, що Російська Федерація не веде війну, вона здійснює терористичні атаки на мирних жителів України, що є явним і очевидним воєнним злочином, поки найкращий союзник Путіна з таким захопленням грає в гольф.

Політичні будівлі в Росії мають стати легітимними військовими цілями для України

суть стати те, щоб пересічні росіяни відчули на собі, що ця путінська війна стосується і їх особисто. При цьому я в жодному разі не вважаю, що українці мають запозичити російський терористичний досвід та бомбувати житлові квартали в Російській Федерації. Як це постійно роблять путіністи, після цього пояснюючи в ООН, що були змушені це зробити, бо, мовляв, українці «влаштовують» свої військові штаби в лікарнях, школах та дитячих садочках.

У нас немає способу примусити кремлівців обмежуватися лише військовими цілями в Україні. Адже Путін переконаний в тому, що здатен перемогти, нападаючи на домівки мирних жителів і вбиваючи їх. Сотні ракет, бомб і безпілотників традиційно стають «кривавими посланнями» Москви українцям. І вражає, наскільки перевертають реальність воєнні наративи Росії. Коли Україна атакує їхні військові цілі, це «тероризм». Коли Росія бомбардує цивільні цілі в Україні, це «відплата». Значна частина населення Росії, ймовірно, навіть переконана, що саме Україна вторглася в Росію, а не навпаки, бо саме так їм цілодобово промивають мізки. Все відбувається точнісінько за тим, як описував Джордж Орвелл.

Путін довів, що життя цивільних осіб для нього нічого не значать, і все, крім повної пе-

ремоги за будь-яку ціну, неприйнятне. Тому чи не настав час для українців більше цілитися на Москву, Кремль, і не тільки? Для початку не забуваючи про адміністрацію губернатора Білгородської області, чи уряд Курської області. Адже це ті структури на місцях, які пунктуально виконують всі злочинні накази російського диктатора, що маніакально збочений на ідеї знищення Української держави. А значить вони також абсолютно законні воєнні цілі. Виходячи з цього, чи не настав момент, коли Україна має розширити список прогнозованих воєнних цілей в Російській Федерації? Оскільки цілком резонно, що обласні та районні адміністрації тоталітарного режиму Путіна також несуть всю повноту відповідальності за реалізацію злочинів свого кремлівського патрона. І жодні виправдання, на зразок, «а що ми могли зробити», тут до уваги не беруться. Таким чином, вся адміністративна інфраструктура в Росії тепер мусить автоматично зараховуватися до воєнних цілей. Адже завдяки їй відбувається виконання злочинних рішень, котрі надходять на місця з Кремля. А без свого численого бюрократичного виконавського апарату, російський диктатор не зміг би продовжувати злочинну війну в Україні.

Путін не хоче миру з Україною, інакше він би не нападав на неї. А спроби Москви імітувати «мирні переговори», не могли нічим іншим закінчитися, як прогнозованим про-

валом. І Путін планує й далі проводити свої терористичні бомбардування, стріляючи без розбору по українських містах. Тому знищення не тільки російських терористичних військ, а й управлінського путінського персоналу та адміністративних будівель, де він зосереджений, абсолютно легітимне. Під час війни вони є законними воєнними цілями. Терористична практика російського диктатора ґрунтується

на алогічних твердженнях, що в нього немає вибору, бо Україна не хоче здаватися. Тому він просто змушений атакувати не тільки критично важливі об'єкти енерго- та водопостачання, а й цивільну інфраструктуру – житлові будинки, школи, лікарні та станції метро. Рашисти хочуть залякати українське мирне населення, а ми маємо донести до путінських адміністраторів, що вони не є недоторканими. І що ця війна може раптом прийти й до їхніх кабінетів, як би вони не вважали себе захищеними гарантіями та особистими обіцянками Путіна.

Та якби путінські управлінці перевірили підручники історії, то вони звідти б дізналися, що неможливо виграти війну, бомбардуючи цивільних осіб. Участь в адмініструванні дій путінського режиму однозначно можна кваліфікувати, як воєнні злочини. І хто б це не був, колишній депутат від «Партії регіонів» в Армянській міській раді українського Криму Валентин Демідов, який став мером російського міста Белгорода, чи виконуючий обов'язки губернатора Курської області Алексей Смірнов, або інші високопоставлені чиновники, а за військові злочини, навіть якщо вони були освячені наказами Путіна, однозначно всім доведеться відповісти.

Віктор КАСПРУК, політолог, журналіст-міжнародник, публіцист, 9 червня 2025 року
<https://war.obozrevatel.com/ukr/politichni-budivli-v-rosii-mayut-stati-legitimnimi-vijskovimi-tsilyami-dlya-ukraini.htm>

Про парламентсько-правовий шлях до Честі і Чесності

ОСНОВНИМ РІШЕННЯМ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПОВИННО СТАТИ ЗМІНЕННЯ ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Продовження. Початок на 1 стор.

Ще до Революції Гідності, а потім – війни з росією (2014 р.) тенденції партійної узурпації влади в Україні були в полі зору багатьох політиків і громадських діячів. Одним із таких є Почесний Голова Спілки офіцерів України полковник В'ячеслав БІЛОУС (Народний депутат України другого скликання, Член Правління Асоціації народних депутатів України, Голова Спілки Офіцерів України (1994 -1998, 2005-2012 років), далі – полковник у відставці Збройних Сил України).

21 травня 2025 року під час Міжнародної науково-практичної конференції «Вибори як форма прямої демократії: народова влада, держава, законодавство», яка відбулася в Інституті держави і права імені В. М. Корещокого НАН України, виступаючи перед поважними науковцями і політиками, він обгрунтував висновок про те, що в Україні виборчим кодексом обмежуються права громадян, визначено ст.38 Конституції України, а це означає, що сьогодні нам потрібна мажоритарна виборча система. Наведу з цієї метою фрагмент з його виступу.

«Як проходять висунання кандидатів на конференції, з'їздах — відомо. Торги, олігархи, скандали, проштовхування родичів, потрібних людей... Таке враження, щоби мати привілеї бути обраним, потрібно стати членом партії. Так це вже проходило в минулому при владі колишньої кпрс. Але це ж не так. Бути обраним — конституційне право громадян.

Чому сьогодні Україні потрібна мажоритарна виборча система?

В умовах парламентсько-президентської республіки, уряди призначені парламентом, який обирається за пропорційною системою, нестійкі, що неприпустимо у наших умовах. Під час виборів виборці орієнтуються на окремих осіб, лідерів. Інші кандидати залишаються «темними конячками». Партійні списки виборцями сприймаються неоднозначно. Щоби викликати цікавість у виборців, необхідно, щоби були окремі кандидати, а не партійний список.

Пропорційна виборча система з відкритими списками передбачає голосування за партію і одного кандидата в регіональному списку; депутатом стає той, хто отримав найбільше голосів. Але потім, після голосування, може статися так, що партія отримала 5% голосів, а виборці не голосували в регіональному списку за кандидата, якого не знають чи якому не довіряють.

За мажоритарною системою така ситуація виключена. Виборці голосують за одного кандидата, і не проголосують за маловідомого чи непопулярного кандидата. Пропорційна виборча система — це передача партійній меншості від джепула влади (народ), права призначати депутата, не зважаючи на місце проживання, освіту, життєвий досвід, професійні навички. Це осідання всієї партійної еліти області у Києві після наступних виборів.

В Україні членів партії, за неофіційними неофіційними даними, 1-1,5% від загальної кількості громадян. І ця меншість, через ухвалення кодексу, є замовником державної політики, виконавцем, і контролює свою ж діяльність. На виборах партія висуває кандидатів, створює через своїх кандидатів виборчі дільниці. Для контролю за виборами надсилає своїх представників до всіх комісій: від дільничних до ЦВК. Парламент, створює партійний уряд, який ніхто з громадян не бачив і за нього не голосував.

Спосіб формування будь-якої організації, підприємства, є визначальним у забезпеченні їх відповідними професіоналами. При мажоритарній системі виборів, як правило, одна із партій (або коаліція, утворена до виборів) отримує більшість, що надає право формувати уряд і реалізувати програму, за яку голосували виборці. В такий спосіб виникає постійний взаємозв'язок між народом (джерелом влади) і депутатами, які безпосередньо отримали мандат від народу. Це дозволяє виборцям контролювати виконання програм, і діяльність виконавчої влади. Виборцям відомо, які міністри будуть виконувати програму уряду. Саме тому, для забезпечення конституційних прав громадян, Україні потрібна мажоритарна система виборів, за допомо-

гою якої був ухвалений Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991р, Конституція України 28 червня 1996р.

ВИСНОВКИ

1. Відповідно до ст. 22, 24, 38, 71, 76, 141 Конституції України право бути обраним, брати участь в управлінні державними справами належить кожному громадянину, а не політично організованій сукупності громадян: партіям. Демократія означає громадський контроль над елітами, а не контроль еліт над громадянами. Демократія для народу, без народу — приречена.

2. Конституційний принцип рівності, установлений статтями 21, 24 Конституції України на всі правовідносини в суспільстві, — є гарантією рівності всіх людей, у своїй гідності та невіддільності їх засадничих прав. Запровадження законодавчих обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина, не може суперечити цьому принципу. Виборчий Кодекс України, вступив ст.38, безпідставно обмежує право громадян брати участь в управлінні державними справами.

3. Гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їх правах і свободах означає кінцевість забезпечення їм рівних юридичних можливостей для реалізації однакових за змістом та обсягом прав. Мажоритарна виборча система відповідає міжнародним стандартам і Конституції України.

4. З конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і невдвозначності правових норм, у виборчому законі, оскільки інше не може забезпечити їх однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці, і неминує приводить до сваволі.

Отже, будемо вчитися на вічних Біблійних заповідях: «Оберіть собі в колінах ваших мужів мудрих, розумних і випробуваних», а не на групових, корпоративних інтересах людей.»

Саме цей склад Верховної Ради України, усвідомлюючи свою історичну повоєнну місію, може і повинен прийняти ці зміни у Виборчому кодексі України. Тому що 2019 року парламентарі цього не зробили. Хоча події під час Революції Гідності і початку російської агресії у 2014 році були очевидним наслідком партійної узурпації влади. А залишки антиукраїнських сил в парламенті і сьогодні під партійним прикриттям блокують рішення, які спрямовані на зміцнення моральності і чесності української влади, що зменшує її силу.

Стосовно того, що Воєнна організація і сектор безпеки України повинні функціонувати рівнодіалено від партідеологій, ми разом з Народним депутатом України першого скликання Миколаю КОРОБКОВ як члени Спілки офіцерів України ще у 2012 році під час парламентських слухань навели приклади наявності загроз (у тому числі у Кривому Розі) і спираючись на чинні на той час закони і правові акти з питань національної безпеки та оборони, подавали такі спільні пропозиції:

«Доручити профільним комітетам Верховної Ради України розробку та розглянути зміни і уточнення до законодавства, що регламентує діяльність Воєнної організації та сектору безпеки України, якими зобов'язати суб'єкти забезпечення національної безпеки, зокрема, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Збройні Сили України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Державну прикордонну службу України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України, у межах їхніх повноважень і відповідальності створити умови, які б не допускали дій партійного впливу (або таких, що можна так розуміти) щодо представників Воєнної організації і сектору безпеки України, та розглядати такі випадки як виникнення загрози національній безпеці України.

Верховній Раді України організувати загальнонаціональний процес розробки й затвердження на законодавчому рівні Загальнодержавної системи патріотичного виховання молоді і, зокрема, молодого захисника Вітчизни, гарантованої від партійно-ідеологічного впливу на всіх рівнях, починаючи з найнижчого (село, район, місто...), і яка

зміцнювала б державну політику з питань національної безпеки.»

Зараз ми спостерігаємо, як задовольняючи свої партійні амбіції при владі, керівники, у тому числі регіонального рівня, не відчують межі порядності, честі і взагалі моральності в питаннях організації заходів справедливого відзначення і вшанування загиблих захисників, ветеранів, людей з інвалідністю, відновлення і реабілітації. І мова тут не в кількості коштів, які виділяються, а в чесному, справедливому й відкритому підході з урахуванням думки і прагнення людей.

А тепер — стосовно рішень, що можуть ефективно сприяти посиленню моральних чинників всередині структур Воєнної організації і сектору безпеки. Зараз це Сили оборони України.

Знову звертаюся до досвіду 20-річної давнини, коли вперше надіслав пропозиції до керівництва ЗСУ і держави щодо визначення правового статусу громадських інституцій, що на той час діяли всередині структур Воєнної організації і сектору безпеки України. Тоді їх називали громадськими органами і діяли вони на підставі відомчих наказів та інструкцій. Наприклад збори особового складу, збори офіцерів, збори (або ради) сержантів. Були навіть збори жінок. На той час статус визначався керівником силового або оборонного відомства. Зрозуміло, що збиралися вони не за потребою людей в погонах, а за рішенням начальства. Хоча в тих положеннях декларувалося все людське. Отримав відписки. У 2012 році, під час парламентських слухань "Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України", знову передав до профільного комітету пропозиції. А суть їх в наступному:

«Правовий статус громадських інституцій, які діють всередині військових формувань (збори офіцерів, жіночі ради, ради офіцерів, сержантів, працівників спеціальних органів або підрозділів і їм рівні) або при них (громадські ради, громадські колеги або їм рівні) у складі силових структур та правоохоронних органів держави, починаючи із первинних ланок (підрозділів), повинен визначатися вищим законодавчим органом держави після попереднього широкого парламентського і громадського обговорення.»

Тоді, в 2012 році, під час обгрунтування пропозиції, я відзначав, що ці інституції не мають незалежного, гарантованого законодавцем, статусу самостійного громадянського органу всередині військових формувань, силових відомств і правоохоронних органів саме із завданням — ЗМІЦНОВАТИ ВОЄННУ ОРГАНІЗАЦІЮ І СЕКТОР БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ПОЧИНАЮЧИ ІЗ ПЕРВИННИХ ЛАНОК (ПІДРОЗДІЛІВ).

Більш помітними перепонами, які створені державою для громадян у погонах щодо їхнього недопущення до будівництва та вдосконалення воєнної організації і сектору безпеки як до важливої складової державного будівництва на той час я називав ось що:

«До законотворчості в питаннях Воєнної організації та сектору безпеки України допущені люди, які змушені у цьому процесі виявляти не громадянську позицію, а партійну і мати для цього фінансовий потенціал, який неможливо створити законним шляхом громадянину в погонах знаходячись на військовій службі, яку сьогодні держава визначає, як «особливий вид державної служби» (так сформована Верховна Рада України відповідно до чинного виборчого законодавства сьогодні).

Військовослужбовці все більше і більше обмежуються у своїх конституційних правах (заборона політичної діяльності, збільшення обмежень участі у виборах, обмеження громадської діяльності, яку вони можуть здійснювати лише у позаслужбовий час, обмеження у доступі до інформації, у праві пересування та багато іншого).

Проголошення керівництвом держави підтримки громадянського суспільства для його представників саме в галузі Воєнної організації та сектору безпеки України є декларативним і не гарантує їм реальної участі у процесі його створення, контролю його розвитку та зміцнення. Це насамперед громадські ради при сило-

вих відомствах і правоохоронних органах, що формуються відповідно до рішень або Кабміну, або керівника відомства з числа тих представників, які вигідні керівництву, тобто під себе, а громадські інституції всередині військових формувань (таких як Рада офіцерів у ЗСУ або подібні інституції в МВС чи СБУ) згідно положень, що затверджуються керівниками цих відомств) — теж під керівника такого відомства. Більше того, керівники цих відомств протягом усього їхнього існування постійно використовують ці громадські структури на свій розсуд. Дуже часто — саме для того, щоб піддати невідгдану для керівництва думку «громадському» осуду з боку такої кишенькової інституції, а не спиратися на громадську думку чи враховувати її підчас пошуку, відпрацювання і прийняття управлінських рішень та організації незалежного, об'єктивного, неупередженого контролю його реалізації чи оцінки, починаючи з первинних ланок (підрозділів).

Якщо вирішення питання розширення прав громадян у погонах стосовно їхнього допуску до представництва у Парламенті чи з питань зміни виборчого законодавства при такому формуванні і складі Верховної Ради сьогодні є нереальним, то вирішення проблеми із визначенням правового статусу громадських інституцій всередині військових формувань і при них у складі силових структур та в правоохоронних органах, починаючи з первинних ланок (підрозділів), сьогодні може бути реалізованим. Причому — навіть за такого складу парламенту.

З початку відродження Україною своєї державності у 1991 році і створення власних силових і правоохоронних органів ми не спромоглися дійти до створення системного громадянського чинника всередині війська. Зовнішні ознаки таких інституцій ще з часів СРСР існують постійно. І також постійно їх демонстративно змінюють (нібито — для посилення ролі громадянина в погонах у зміцненні Воєнної організації та сектору безпеки України). Тільки у Збройних силах України різними наказами МО України багато разів створювались, перейменовувались, змінювались положення до «про Збори офіцерів», то «про Ради офіцерів». Навіть були потуги (під час МОУ А. Гриценка) поговорити «про Товариство офіцерів Збройних сил України» (яке так і не створили)... Про діяльність такого роду структури ми можемо почути або напередодні виборів (як правило — Верховного головнокомандувача, Президента), або ж тоді, коли треба щось підтримати, чи когось засудити, порушити кримінальну справу за сумнівних обставин... [станом на 2025 рік ці інституції всередині структур Воєнної організації та сектору безпеки вже ліквідовані і участь людей в погонах зупинена]

Таке ставлення до громадських інституцій, які повинні впливати на рішення у військових формуваннях, починаючи із первинних ланок (підрозділів), сформувалося за совєтського тоталітарного минулого, коли саме на первинні ланки (підрозділи) військових формувань у складі силових структур (і особливо — правоохоронних органів) покладалося завдання з реалізації злочинних рішень, вироків, наказів і просто висловлених думок котрогось із партійно-політичних тодішніх керівників тієї антинародної держави.»

(Повністю з тим виступом можна ознайомитися на сайті ВГО Спілка офіцерів України).

Тож тепер є очевидним, що одним із основних чинників, які створювали підґрунтя й умови для російської агресії, було створення тотального середовища безчестя, несправедливості, відсутності моральності шляхом партійної узурпації влади та ігнорування українців як громадян у процесі керівництва державою і Воєнною організацією та сектором безпеки України. Та Верховна Рада України зараз не звертає уваги на ці чинники. Однак, на мою думку, час для цього вже настав.

Петро ЛИСЕНКО, полковник, заступник Голови Всеукраїнської громадської організації Спілка офіцерів України, член ГО «Криворізьке міське правозахисне товариство», учасник бойових дій на фронті російсько-української війни. (Фотоколлаж — з інтернет-мережі)

ТОДІ я вперше взяв у руки зброю... І вперше відчув смак помсти... Відчуваєш екстаз, коли встромляєш меч у плоть ворога... Ми билися завзято, але кочівників було більше, і вони були досвідченіші в боях. Їхнє звіряче клекотання, дикі обличчя, незрозуміла мова – все це викликало огиду й... ненависть. Мене тоді поранили в груди, а мого тата вбили. П'ятнадцятирічну Чарину, мою сестричку, збезчестив вузькоокий зарізяка. Дівчина не встигла втекти до лісу, бо допомагала сусідці – породіллі – рятувати-ся...

Майже тиждень я був непри-томний. Мама з Юною доглядали за мною, перев'язували мені рану, поїли відварами з цілющих

був заплямований підлими, безчесними вчинками, – не зцілювались. Вода і вогонь самі визначали, хто гідний їхньої допомоги.

Якось до мене привели дівчину, яка страждала від рідкісної хвороби – ночами вставала з ліжка, не прокидаючись, і ходила, куди заманеться. Інколи падала забивалась об каміння і дерева. Батьки боялись лиха і зачиняли дівчину в хаті. Але вона все одно ходила уві сні, а вранці скаржилась на втому і біль у всьому тілі. Зараз цю хворобу називають лунатизмом. Дівчину звали Міланою, і була вона скромною, привітною і незвичайно вродливою. Єдине, що викликало застереження – очі в красуні були повні туги. Я закохався в Мілану з першого погляду і запрявся

допомагала доглядати за хворими, готувала цілющі настоянки з трав, – вона жодного разу не дорікнула мені. «Ти стільки ніжності й любові дав мені, що я стала розуміти весь світ. І я горда з того, що мій чоловік робить добро людям» – говорила Мілана. У нас із нею було троє дітей – Сила, Сивоок і Веснянка. Помер я в шістдесят сім років у колі дітей, онуків і друзів. Народ не забув про мене – вшанував у піснях, легендах, переказах. У ніч з 6 на 7 липня святкується Купальська ніч – з піснями, танцями, вогнищами. З'явилась навіть легенда про дивовижну квітку папороті, яка буцімто цвіте один раз на рік саме цієї ночі. Насправді ніякої квітки не існує – це алегорія чистого й вічного кохання. А Купальська ніч

втрапили життєві принципи? І коли це відбулося?

– Це почалося тоді, коли жорстокість тиранів стала освячуватись лжепророками. Найстрашніша метаморфоза відбулася з жінками. Тиранам і лжепророкам небезпечна була присутність у

(Уривок із книги «Розмова з Небесами»)

Іван КУПАЙЛО

трав. Я поволі одужував. Та коли став на ноги, мене приголомшило горе молодшої сестри. Після пережитого знущання Чарина втратила дар мови, погано спала, уникала всіх. Мама боялася – і не безпідставно, – що дівчина не витримає болючих спогадів і накладе на себе руки.

Якось вночі я побачив, що сестра встала і кудись пішла. Занепокоєний, я пішов слідом і побачив, що Чарина прямує до річки. Зрозумівши намір сестри, я перейняв її, пригорнув і мовив крізь сльози: «Те, що ти надумала, – велике зло. Невже ти нас із мамою не любиш, що так прагнеш піти від нас? Чаринко, ти не сама у світі, ми тебе любимо. Горе твоє велике, та разом ми його здолаємо». Чарина обняла мене і мовчки плакала. Ніч була тепла і зоряна. Раптом я почув голос Ріки: «Усе минає, крім любови та праці шляхетних. Усі хвороби, всі потрясіння можна змити з себе, як той бруд. Головне – бути гідним зцілення. Ти, дівчино, гідна його. Увійди в мої води і скажи слова: «Відаю всю ганьбу, відчай і сльози матері-воді». Побачиш стане легше». Я передав сестрі слова Ріки – сама вона почула їх не могла, – вона зробила все так, як порадила Ріка, – і сталося диво. Наступного ранку Чарина забула все, що з нею було. І дар мовлення повернувся до неї. Ми з мамою і Юною були вдячні Ріки-визволительці.

Те, що сталося з сестрою, відкрило мені ще один спосіб зцілення душевних хвороб – зцілення силою води. Кожного літа я став організовувати в селах свята, які називались Купайли. Люди, які пережили тяжку психічну травму, втратили рідних або зазнали подружньої зради, могли зцілитись від душевних мук за допомогою води. Щоб повернути ослабленим людям втрачені сили, я також звертався до могутності вогню. Ефект просто вражав. Зцілювались люди, що страждали від туги – у вас кажуть: депресії, – від страхів і нав'язливих думок. Але ті, хто

що вилікую її. Мені тоді було за двадцять, а їй – шістнадцять літ. Я надіявся, що цілюща купіль зніме з Мілани хворобу. Але це допомогло тільки частково – Мілана вже не ходила уві сні, але стала скаржитися на безсоння. «Марена діву мучить, забрати з собою хоче» – казали старі люди. Мареночу у мій час називали богиню смерті й спокою – ночі, зими. Не знаю, звідки Марена увійшла до нашого вірування, не знаю, чи була вона у реальному житті, та я, сповнений рішучості боротися за Мілану, вирішив перехитрувати богиню. Я зробив з соломки опудало, вдягнув його у вбрання коханої і пізно вночі підпалив це опудало, промовляючи: «Ось тобі, Марено, жертва від мене. Ти не злиш, не бісись, за соломку цю вчепись. Ось тобі дівчиця, на Мілану тобі вовік не дивиться». Не знаю, чи обряд подіяв, чи просто моя віра в одужання дівчини була сильніша за хворобу, але Мілана одужала. Вночі міцно спала, а вдень була бадьорою і не скаржилась ні на що.

Батьки Мілани були дуже мені вдячні. Та для мене дівчина була не просто хворою – я відкрив їй своє серце. І відчував, що вона теж прихильна до мене. Коли я освідчувався, вона довірливо глянула на мене і сказала: «З тобою мені нічого не страшно, милий знахарю. В тобі стільки сили й теплоти, що їх вистачить і на дітей наших». Я пригорнув кохану до серця – й відчував, що світ став, як ніколи, прекрасним і привітним до мене. Невдовзі ми побралися. Я продовжував лікувати людей. Кочівники рідше нападали на нас, тому й трагедій було менше. Земляки мене любили й шанували. Вони прозвали мене Купайлом на честь моїх цілющих обрядів. Пізніше виникла легенда про однойменне божество.

Я прожив складне і довге життя, сповнене праці, боротьби й кохання. Ми з Міланою жили в мирі та злагоді сорок п'ять років. І хоча дружина ділила зі мною тягар мого поклонання –

святкується в пам'ять про зцілення Мілани. Саме у ніч з 6 на 7 липня я робив обряд «змивання» хвороби з дівчини.

З приходом на слов'янські землі християнства ставлення до свята Івана Купайла – ще кажуть Купала – стало досить суперечливим. Прості люди інтуїтивно відчували у давніх обрядах силу, життєдайний зміст. А святенники протиставили «поганським веселошам» свято Івана Хрестителя, яке святкується 7 липня, і досі заздують давньослов'янські обряди. Але немає сенсу робити мене і Хрестителя суперниками. Адже ми з ним – дві різні постаті, і в кожного з нас була своя непроста дорога до правди. Ми обидва хотіли добра людям. Тому порівнювати нас немає сенсу. З Іоанном Предтечею ми на Небі миримось – тож не треба сварити нас на землі. Мої обряди, моя віра в людину не заперечують величчя мужнього Пророка. Так само весна не заперечує літо. А щодо «поганських веселошів», то найяскравіший вияв вони мають у дорогих будинках, ресторанах і нічних клубах, купленні «мажорами», «золотими дітками» за гроші, вкрадені у чесних трудівників. Сумно, але проти них ніхто повстати не наважується... А якщо знаходяться сміливці – їхня мужність і чесність б'ється об ґрати байдужості. Тієї, котру породили і плекають лжепророки.

Не боріться проти життєдайних казок минулого – боріться проти жахів сьогодення. Бо інакше завтрашнього дня може й не бути. Бійтеся тих, хто не любить і не цінує власне життя. Ваші життя ці особини цінують ще менше...

– Іоаннові Предтечі було значно гірше, ніж усім нам разом узятим, – зауважив Яр.

– Справа в тому, що на наших землях у мій час такого, як Ірод, просто бути не могло. Його б порвали, порізали, пошматували. Тоді люди були вільні, жили в гідності і честі.

– Чому наші люди начисто

супільстві сильних, вольових, безкомпромісних, вимогливих до себе і до світу, гордих, водночас вірних, жертвних жінок, таких, як Дана, Лада, моя Мілана. Неймовірні сили, покарання, підступи й каліцтво душ знадобилися виродкам для того, аби «наштампувати» «дітей Марени». Жорстоких, байдужих святенниць і цинічних та хитрих блудниць типу Саломеї та її матері. Оця зброя проти супільства й виявилася найстрашнішою. Але ті, хто не дозволив себе скалічити, здобули шану і безсмертя в нащадках. Це такі жінки, як Маруся Чурай, Ганна Золотаренко, Мотря Кочубеївна, Олена Пчілка, Леся Українка, Олена Теліга, Катерина Білокур та багато-багато інших. Зараз молодь має вибір: віддати свої душі й серця на поталу варварам і недолюдкам чи бути вільними, чесними, відповідальними й мудрими, як ті, хто творив для ваших дідів і прадідів рукотворні дива.

– Які пісні співали у той час?

– Багато з них ви співаєте й зараз. Особливо обрядові. Шкода, ви їх забуваєте... Те, що ви співаєте зараз, складали у пору моєї цілительської слави. Жінки й дівчата, які пережили зраду коханих або смерть близьких людей, покладали на мої обряди надію на зцілення і зустріч з новим коханням. Найчастіше так і траплялося.

– Чим відрізнялося ваше життя від нашого?

– У наші часи людям дуже важко давалися знання, надто важкими були умови життя, але серця прагнули чистоти. А у ваш час люди живуть у зручностях, які нам і не снилися, знання здобувають легко, проте постійно прагнуть влізти в бруд.

– Чому так сталося?

– Найбільше вина Москва. Ця політична одиниця століттями норовила відібрати етнічну пам'ять у завойованих народів. Особливо в українців...

Ярослав ТРИНЧУК,
м. Дніпро,

28 червня 2023 року

<https://www.facebook.com/trincuk>

ГОРІХ-ЗАТВОРНИК

Бетонні коробки з решітками прибудовували до багатопверхових будинків уже давно. Але самі по собі ці прибудови мене не надто цікавили, справа – в іншому: мені й досі не дає спокою одна історія...

В тому будинку теж були вентиляційні отвори над підвалом і виходили вони на маленьку бетонну прибудову з решіткою вгорі. Але все це надіждалля було засмічене брудним ганчір'ям, пластиковими пляшками, зім'ятими паперами та різним-різним іншим непотребом. Та й взагалі, тут цим надпідвальним світом правив бруд, і ніхто не заважав йому це робити.

Але сюди, у цю купу сміття, якось потрапив один горішок. Йому не залишалося нічого іншого, як рости й пробиватися до світла. Тому йому доводилося миритися з таким навколишнім «пейзажем». І так тривало день за днем, місяць за місяцем, рік за роком... Та з часом, усе менше й менше горіх переймався цим навколишнім брудним колоритом.

Потім настав час, коли він (спочатку – дуже несміливо, а потім – усе впевненіше) почав торкатися металевої решітки вгорі та поступово пробивався крізь неї своїми зеленими листочками. Там був зовсім інший світ, в якому його помітили люди й почали казати про нього: «Дивіться, он де росте горіх-затворник!.. І як це його занесло сюди?..»

Тим часом горіх усе більше насолоджувався новим навколишнім життям під яскравим сонцем і піднімався вгору посеред свободи. Бо навколо вирувало життя: миготіли ноги численних перехожих, лунали людські голоси та дитячий сміх.

Та одного ранку до цього будинку прийшов похмурий, невисокий на зріст, двірник з віником та лопатою. Він подивився на горіх і пробурчав: «Непорядок!». А після того – підняв решітку і виврав ще молодий горіх з корінням.

А люди, коли побачили, що того горіха-затворника вже немає, а на його місці – лише купа різного сміття, то почали згадувати його і прибирати в бетонній коробці-ямі. І кожен карттав себе: «Чому ми не зробили цього раніше?» «Чому не змогли всі разом захистити його?»

Олена МАКОВІЙ,
м. Кривий Ріг